

KULTURÁLIS PROJEKTEK MEGÍTÉLÉSE A PROJEKTGAZDÁK SZEMÉVEL A DÉL-DUNÁNTÚLON

THE PROJECT ADMINISTRATORS' OPINION ABOUT CULTURAL PROJECTS IN SOUTH TRANS-DANUBIA

KOPONICSNÉ DR. GYÖRKE DIÁNA egyetemi tanársegéd

DR. BALOGH LÁSZLÓ egyetemi docens

Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Pénzügy és Számvitel Tanszék

Abstract

The European Union supports culture only one way directly. It is the so called "Culture" Program. However there are several other opportunities to support this political area: by the Structural Funds. In this case culture is supported as a tool for regional development. In our study we examined cultural projects financed from Structural resources between 2004 and 2006. All of the programs were realized in the South Transdanubia NUTS 2 region.

We would like to answer the question: are these projects successful? What does success actually mean? Nowadays we can often hear the opinion, that these cultural projects (renovating the town centre, supporting a festival or other local cultural event, renovating historical building etc.) are useless and there are several other goals, which could be supported. In our study we examined the opinion of the project administrators. We analyze a questionnaire contains twenty different statements about the particular project and the tendering system in general. Our results are made known in this study.

1. Bevezetés

Az Európai Unió, bár közvetlenül csupán a „Kultúra” programon keresztül támogatja a kultúrát, indirekt formában jóval több forrást juttat a szektornak. A kultúrát a regionális fejlesztés eszközeként tekintve ugyanis az EU számos vidékfejlesztési intézkedést támogat. A megvalósuló projektek döntő hányada a településképző javítását, közösségi terek felújítását vagy hagyományörző fesztiválok megrendezését célozza.

Az elmúlt években egyre többször találkozunk olyan véleményekkel, hogy ezeknek a programoknak a sikeressége – és ezzel együtt a valós haszna – megkérdőjelezhető. Tanulmányunk arra vállalkozik, hogy a projektek megvalósítóinak szemszögéből megvizsgálja ezeket a programokat.

A sikeresség megítélése ebben az esetben nehéz feladat. A strukturális pályázatok által meghatározott kvantitatív indikátorok elemzésével (munkanélküliségre, népességszáma, a vendégéjszakák számára gyakorolt hatás) csak korlátozottan vonhatóak le következtetések a megvalósult projektekről. Ezért véleményünk szerint az értékeléskor fontos szerephez kell jutniuk a kvalitatív elemzéseknek. A projektek megvalósítóinak értéktétele megkerülhetetlen ebben a folyamatban, mivel első kézből tudják értékelni, hogy a megvalósult projektnek milyen hatásai lettek. Beváltották a hozzá fűzött reményeket? Elérték a megcélzott kívánt fogadóközönséget? Eredményesen zárult a program? Fenntartható?

2. A projektek és megvalósítók

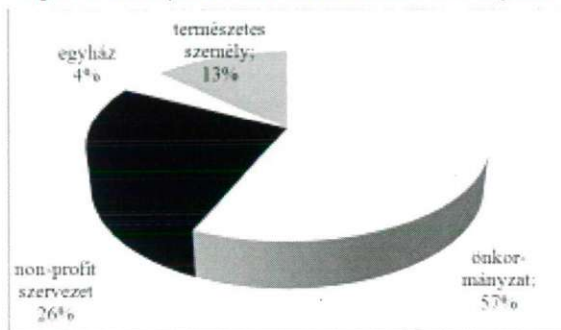
A tanulmány alapja egy kérdőíves felmérés, amin a 2004 és 2006 között a Dél-Dunántúlon strukturális forrásból (Agrár és Vidékfejlesztés Operatív Program) finanszírozott kulturális projektek megvalósítói vettek részt. A kérdésekre elektronikusan kellett válaszolni. Minden címzett személyre szabott elektronikus levelet kapott a kutatás tartalmáról és céljairól. A személyre szabottságra azért volt szükség, mivel a projektek közel öt éve valósultak meg, és csupán saját definíciónk szerint voltak kulturálisak (hiszen ilyen kategória nincs és nem is volt a pályázati kiírásban). Nem várt nehézséget jelentett azonban, hogy voltak projektgazdák, amelyeknek nem volt elektronikus elérhetősége. Ennek az volt az oka, hogy a 2004 és 2006 közötti időszakban a pályázati rendszer arra törekedett, hogy telefonos elérhetősége legyen mindenkinek, az elektronikus címek nem voltak elsődlegesen fontosak. Végül 73 kérdőívet tudtunk kiküldeni, a válaszadási hajlandóság 31,5%-os volt.

Maga a kérdőív zárt kérdésekből állt, háttérváltozóként kizárólag a pályázó státusa (önkormányzat, egyház, vállalkozás stb.) szolgált. A kérdésekre egy kivételével csupán egyetlen válasz volt adható, megkönnyítve ezzel az eredmények értékelését. Ezen kérdés kivételével a válaszadóknak ötfokozatú Lickert-skálán kellett

eldönteniük, hogy mennyire értenek egyet bizonyos állításokkal. Egyes a teljes egyet nem értést, míg ötös a tökéletes egyetértést jelölte. Az állítások két nagy csoportra oszthatóak, tíz-tíz megállapítás vonatkozott mind a konkrét megvalósult projektekre, mind általánosságban az uniós pályázatokra.

A válaszadók saját magukat sorolták be az alábbi kategóriák valamelyikébe: egyházak, önkormányzatok, non-profit szervezetek, természetes személyek, egyéni vállalkozók valamint vállalatok. A kérdőív kitöltésében az egyházak, önkormányzatok, non-profit szervezetek és a természetes személyek képviseltették magukat (1. ábra). A vállalkozói szféra (egyéni vállalkozók, vállalkozások) válaszadói hajlandósága 0%-os volt.

1. ábra. Válaszadók megoszlása státusuk szerint
Figure 1. The responders' distribution between the categories

Forrás: saját szerkesztés

3. Eredmények és értékelésük

3.1. A projektek sikeressége

A konkrét projektekre vonatkozó kérdések közül az első arra vonatkozott, hogy a projekt beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket, azaz általánosságban mi a véleményük a megvalósítóknak a pályázatról. Ez azért fontos, mert a projekt és az uniós pályázatok megítélését nagyban befolyásolhatja az esetleges siker vagy rossz tapasztalat. Szorosan ide kapcsolódik a második kérdés, amely arra kereste a választ, hogy a projekt előre megfogalmazott céljai teljesültek-e. A válaszadók 70%-a értékelte 5-ösre összességében saját projektjét, és 74%-uk értett teljes mértékben egyet azzal, hogy a projekt elérte a céljait. A sikerességet mérte ezeken az állítás, melyben azt kellett megítélni, hogy újra pályázná-e a projektgazda ugyan erre a programra. A válaszok közepesen erősen korrelálnak az első, a projekt általános megítélését firtató állítással, az adatok között a szorosság

$$r=0,51,$$

azaz az általános megítélés és az újrapályázási hajlandóság között közepes, pozitív kapcsolat van. Összesen három válaszadó állította határozottan, hogy semmilyen körülmények között nem pályázná újra, ezek közül két projekt megítélése sikeresség és a célok elérése szempontjából 3-mas, vagy annál rosszabb, és mindhárom esetben csak azért valósították meg programjukat, mert arra uniós forrás állt rendelkezésre.

3.2. A projektek elvárt és tényleges hatása

A kulturális témájú projektek a vizsgált időszakban jellemzően két cél érdekében jöttek létre: vagy a helyi életminőség javításához voltak hivatottak hozzájárulni vagy a turisztikai potenciált növelték. Két kérdés vonatkozott ezekre a célokra. Azt az állítást kellett megítélni, hogy a projekt hozzájárult-e a helyiek életminőségének javításához illetve a turisztikai potenciál növeléséhez. A projektgazdák többségének válaszaiból az derült ki, hogy egy-egy program betöltheti mindkét szerepet, vagy egyiket sem. A válaszok erősen korrelálnak egymással, a Pearson féle korrelációs együttható

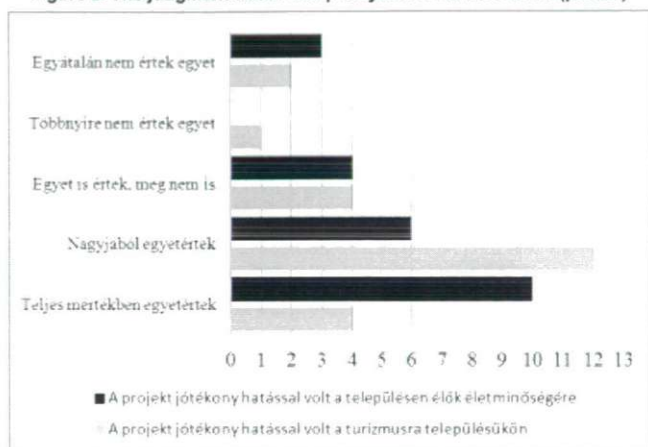
$$r=0,81$$

értéket mutat, azaz erős pozitív kapcsolat van a két kérdés megítélése között. Az egyes válaszok gyakoriságát az 2. ábra mutatja.

Mindkét funkció megítélése esetében a válaszadók 13-13%-a ítélte úgy, hogy semmilyen mértékben nem járult hozzá a projekt az életminőség/turisztikai potenciál javításához. Ők voltak azok, akik mindkét kérdésre a „Többnyire nem értek egyet” és az „Egyáltalán nem értek egyet” válaszokat adták. Megkérdőjelezhető ezeknek a válaszoknak az objektivitása, mivel az érintett projektgazdák egy része összességében is kedvezőtlenül

ítélte meg a projektjét, így elképzelhető, hogy a negatív tapasztalatok rontottak a későbbi kérdésekre adott válaszokon is. Egy másik nagy csoportja a projekteknek viszont a válaszadók szerint nagyon sikeres volt (az első két kérdés alapján), ám mégsem járult hozzá a fent vizsgált két dolog javításához. Megállapítható tehát, hogy a 2000 és 2006 közötti időszakban támogatott projektek közül volt olyan, amely esetén nem az életminőség javítása vagy a turisztikai potenciál növelése volt a pályázók fő célja, még akkor sem, ha az AVOP prioritásai és intézkedései ezt is célozták.

2. ábra. Az életminőségre és a turizmusa gyakorolt hatás megítélése (db)
Figure 2. The judgment about life quality and touristic effects (pieces)

Forrás: saját szerkesztés

3.3. Pályázati kényszer

Fontosnak tartottuk kideríteni, hogy mennyire érvényesült pályázati kényszer a kulturális programok tekintetében. Azaz létező szükségletek kielégítésére szolgált az uniós forrás vagy csak az adódó lehetőséget használták ki (jobb híján) a pályázók. Jellemző napjaink valóságára, hogy sok jó és sok felesleges (a település életében kevésbé fontos) célra is lehet pénzt szerezni. A települések nagy része mindenre és minden címen pályázik, aktivitásuknak csak az önerő előteremtésének előírása szabhat határt (Varga, 2003). Ebben a részben az alábbi négy állítást kellett Lickert-skálán értékelniük:

1. Elemi szükség volt a projektre, amit támogatások nélkül is megvalósítottak volna.
2. Elemi szükség volt a projektre, de támogatások nélkül nem tudták volna megvalósítani.
3. Csak azért fogtak bele a projekt megvalósításába, mert forrást tudtak előteremteni pályázatok útján.
4. A rendelkezésre álló források kihasználásához találták ki a megvalósult projektet.

Nyilvánvaló, hogy az 1. állítással való tökéletes egyetértés jelentette a rendelkezésre álló források és a ténylegesen szükséges feladatok egymásra találását, míg a 3. és legfőképpen a 4. állítás fejezte ki a pályázati kényszer nyilvánvaló megnyilvánulását, azaz arra pályáznak, amire lehet, nem arra, amire ténylegesen szükség volna. Az egyik projektgazda külön válaszelevélben tömören meg is fogalmazta véleményét: „...így általában a pályázati szellemiséggel kapcsolatban: bárki bármit is mond, „lövünk mindenre, és majd meglátjuk...””. A válaszok és ezáltal a motivációk alapján a projektek négy csoportja volt elkülöníthető: az elsőben a projektek 34,8%-a kapott helyet, melyek témája elemi szükségyszerűség volt, melyet túlnyomó részt akár pályázat nélkül is megvalósítottak volna („A pályázat nélkül is beruházók”). A második csoportba 21,8%-nyi pályázat tartozik, melyek ugyan tényleges igényekre adnak választ, de uniós forrás nélkül nem jöhettek volna létre („A valós igényekre támaszkodó pályázatok”). Legkisebb csoport azoknak a programoknak a köre (13%), melyeket csak azért valósítottak meg, mert lehetőség volt forrásra pályázni („A pályázathoz célt kitalálók”). És végül a negyedik csoportba 30,4%-nyi pályázat tartozik, melyek közös jellemzője, hogy nem elemi szükségyszerűség volt a megvalósult program és uniós forrás nélkül biztosan nem valósult volna meg („Az adódó lehetőséggel élők”).

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy a kulturális pályázatok esetében pályázati kényszer érvényesül, azaz ezek olyan „pót” projektek, melyeket más lehetőség nem lévén, megvalósítanak. Mindazonáltal ez a jelenség is megfigyelhető, de nem kizárólagos.

3.4. A pályázók nehézségei

Minden pályázat beadása előtt fontos kérdés(nek kellene lennie), hogy a megvalósuló projekt hosszú távon fenntartható-e. A gazdasági racionalitás alapján könnyen belátható, hogy az Európai Unió csak olyan programot támogat, amely lehetőség szerint hosszú távon is működőképes és nem igényel újabb uniós forrást. Az ilyen projekteknek csupán egy végső lökés hiányzik ahhoz, hogy megvalósuljanak, és elméletben uniós források nélkül is megvalósíthatóak lennének, csak időben később. A kulturális projektek esetében többszörösen is felmerül a fenntarthatóság kérdése, hiszen nehezen értelmezhető ez egy egyszeri rendezvény vagy egy hosszabb időszakonként aktuális épület felújítás során. Egy-egy közösségi tér kialakítása egyszeri beruházást igényel, egy községháza vagy templom felújítása esetében pedig az évtizedek óta elmaradt állagmegóvást lehetett bepótolni uniós forrásból. Kérdéses viszont, hogy a folyamatos napi működésre uniós pályázatok nélkül is lesz-e a projektgazdának forrása.

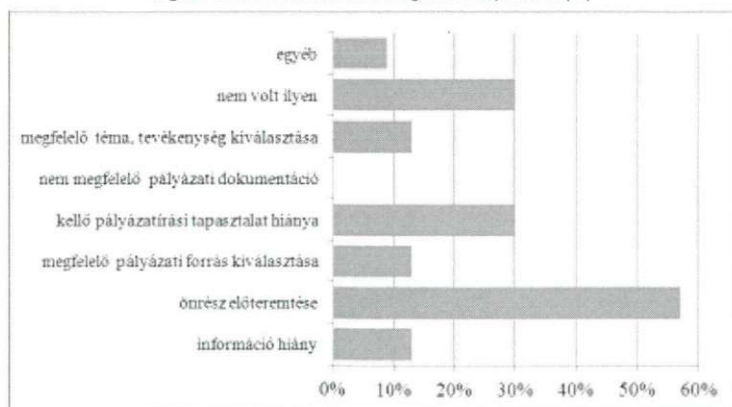
A válaszadók közepes mértékben ítélik fenntarthatónak projektjeiket. Az összes projektgazda 52%-a ítélte meg úgy, hogy teljes mértékben vagy nagyjából egyet tud érteni (4-es vagy 5-ös értékelés) a fenntarthatóságra vonatkozó állítással, azaz 48%-uknak vannak ezzel kapcsolatban fenntartásai. Az összes válaszadó 22%-a egyenesen úgy véli, hogy a projektje teljes mértékben, vagy többé kevésbé nem fenntartható (1-es vagy 2-es értékelés). A fenntarthatóság tehát nem minden kulturális projekt esetében valósul meg maradéktalanul, de ennek a projektek speciális jellege (nem minden esetben teremt közvetlenül jövedelmet a projektgazda számára) is magyarázata lehet.

Az pályázat megírása, egyáltalán a beadás melletti döntés nehézségeinek felmérése céljából a projektgazdának egy listából kellett kiválasztani az esetlegesen felmerült nehézségeket. Ennél az egy kérdésnél több válasz megjelölésére is lehetőség volt. A lehetséges válaszok lehettek:

- információhiány
- önrész előteremtése
- megfelelő pályázati forrás kiválasztása
- kellő pályázatírási tapasztalat hiánya
- nem megfelelő pályázati dokumentáció
- megfelelő téma, tevékenység kiválasztása
- nem volt ilyen
- egyéb

A válaszok alakulását a 3. ábra szemlélteti. Nem várt eredmény az, hogy a válaszadók 30%-a szerint nem volt semmiféle nehézségük a pályázat során. Ezek igen sikeres projektek voltak, melyekben a sikerességre és a célok elérésére vonatkozó állításokra kivétel nélkül, az újbóli megvalósításra vonatkozó állításra pedig egyetlen kivétellel 5-ös értékelést adtak. A válaszadók önkormányzatok és non-profit szervezetek képviselői voltak. Az információhiányt és ezáltal a megfelelő forrás és téma kiválasztását egyaránt 13-13%-nyian említették, mint a projekt megírása során felmerülő nehézséget. Fontos eredmény, hogy magát a pályázati dokumentációt nem találták nehéznek a pályázók, ezt a lehetőséget senki nem választotta a kérdőív kitöltése során.

3. ábra. A pályázat során felmerült nehézségek említésének gyakorisága (%)
Figure 3. The difficulties during the competition (%)

Forrás: saját számítás

A két legnagyobb probléma közül az egyik a hiányos pályázatíró tapasztalat volt. Ezt a tényt némiképp magyarázza, hogy a 2004 és 2006 közötti időszak volt az első, amikor hazánk uniós forrásokra pályázhatott, ha eltekintünk az előcsatlakozási forrásoktól. A legnagyobb nehézséget az önrész előteremtése jelentett. A válaszok között 57%-ban fordul ez elő. Általános tapasztalat, hogy esetenként azért nem vesznek részt uniós pá-

lyázatokon szervezetek, mert nem képesek az Unió által megkövetelt önrészt előállítani. Kulturális projektek esetében árnyalja a képet, hogy főként a LEADER programok esetében, de más AVOP-prioritásból megvalósuló projekt esetében is, a támogatási arány akár 85–95%-os is lehet (AVOP Programkiegészítő-dokumentum, 2004), azaz az önrész nagysága egy „átlagos” uniós projekthez képest relatív kisebb. Ennek ellenére kutató által elvégzett korábbi primer adatgyűjtés során is igazolódott, hogy a települések, szervezetek csak olyan projektekre pályáznak, ahol a megkövetelt önrész nem több 30%-nál, esetenként 10%-nál (Varga, 2003; Bitáné-Koponiczné, 2009). A megkérdezettek 65%-a értett teljesen, vagy nagyjából egyet azzal, hogy a konkrét pályázaton való részvétel függött az önrész nagyságától és csupán hárman válaszoltak úgy, hogy ez egyáltalán nem játszott szerepet döntésükben.

3.5. Az EU-s pályázatok megítélése általában

A kérdőív második része a pályázók általános attitűdjét volt hivatott felmérni az uniós pályázatokkal kapcsolatban. A válaszadók mindegyike elengedhetetlenül fontosnak találta az uniós pályázatokat, mint lehetőséget (4-es és 5-ös értékelés). 95%-uk abban is egyetértett, hogy jóval kevesebb fejlesztés valósulna meg hazánkban, ha nem tudnánk élni ezzel az EU nyújtotta lehetőséggel. 65%-uk szerint egyáltalán nem valósult volna meg projekt (az így megvalósultak közül) a településeken, ha támogatás nélkül kellett volna belevágni. A válaszadók 83%-a gondolta úgy, hogy az önrész előteremtése súlyos problémát jelenthet a pályázat során. 65%-uk szerint uniós forráshoz jutni nehéz, ám nem gondolják úgy, hogy a gazdagabb települések előnyösebb helyzetben lennének, ahogy azt a 4. ábra is mutatja:

4. ábra. A forráshoz való hozzájárulás megítélése a válaszadók között (%)
Figure 4. The judgment about getting sources (%)

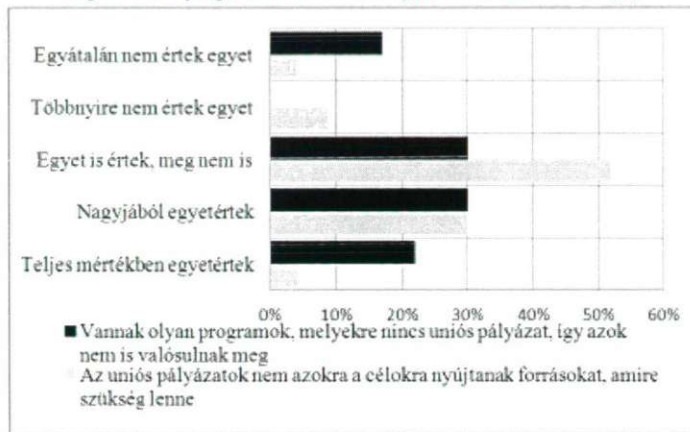
Forrás: saját szerkesztés

Míg a konkrét projektek esetében a válaszadók 13%-a jelölte az információhiányt, mint felmerülő problémát, addig általánosságban úgy gondolják, hogy többé-kevésbé rendelkezésre áll a megfelelő információ egy sikeres pályázat megírásához (értékelések 91%-a 3-mas vagy annál kisebb). Valószínű, hogy a pályázók feltételezik a megfelelő információk létét, és csak a konkrét pályázat során szembesülnek az esetleges információhiánnyal.

A válaszadók úgy gondolják, hogy azok a programok, amikre nincs uniós pályázat, azok nem is valósulnak meg. A megkérdezettek 82%-a tudott ezzel legalább részben egyet érteni, ahogy ezt az 5. ábra is mutatja.

A bizonytalanok aránya nagyobb volt azzal a konkrétan megfogalmazott állítással kapcsolatban, mely szerint nem azokra a célokra elérhetőek források, amelyekre ténylegesen szükség lenne. 34%-nyi válasz értett ezzel legalább nagyjából egyet, 13%-uk többnyire nem osztotta ezt a nézetet, de több mint a válaszadók fele (52%) bizonytalan volt ennek a kérdésnek a megítélésében. Úgy gondoljuk, hogy valamiféle normakövető magatartás is megfigyelhető ebben az eredményben, bár a kérdőív anonimitása lehetővé tette volna élesebb kritika megfogalmazását is.

5. ábra. Pályázati kényszerre vonatkozó állítások megítélése (%)
Figure 5. The judgment about tendering pressure's statements (%)

Forrás: saját szerkesztés

4. Összegzés

Kutatásunk eredményeként megállapíthatjuk, hogy a kulturális pályázatokról való előfeltevéseink csak részben fedik a valóságot. Bár a vizsgált körben megfigyelhető a pályázati kényszer, ennek ellenére számos olyan program valósul meg, mely elemi szükségszerűség volt. A valós igényekre válaszoló programokat szinte kivétel nélkül sikeresnek is ítélik. Az is kiderült, hogy a pályázók legnagyobb problémája az ön rész előteremtése. Úgy gondoljuk, hogy tapasztalataink beépítése a jövőbeni pályázati rendszerekbe a sikeresség és a pozitív megítélés fokozásával járna.

Felhasznált irodalom

- Bitáné Biró Boglárka–Koponiczné Györke Diána (2009): A munkanélküliség és a kulturális ráfordítások kapcsolata két somogyi falu példáján. II. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia, Kaposvár, 2009. április 2–3. (CD) ISBN978-963-9821-08-8
- Varga Gyula (2003): Magyar falvak az ezredfordulón. Naplójegyzetek, személyes megjegyzésekkel. In: Szövetkezés, XXXIV: évfolyam, 1. szám, pp. 45–64.
- Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium (2004): Program-kiegészítő Dokumentum (PKD) Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program 2004–2006. Letöltve: <http://www.nfu.hu/doc> (2007. január 20.)